

PRAVNO-PSIHIIJATRIJSKI ASPEKT LIČNOSTI¹⁾

Čovek kao socijalno biće predodređen je da se razvija, formira i egzistira u ljudskoj zajednici, i da njegov socijalni sadržaj proizilazi, ili je pak rezultat unutrašnjih pravila i zakonitosti određene društvene zajednice. Upravo, iz društvene zajednice ili određene socijalne strukture proizilaze pravila i norme ljudskog ponašanja, što podrazumeva i dužnost svakog člana te zajednice da ih poštuje, da svoja htjenja podređuje interesu mazajednice a svoju sigurnost i egzistenciju realizuje kroz zajednicu.¹⁾

Cinjenica je da su u životu svake ljudske zajednice prisutna odstupanja, a u smislu postojanja pojedinaca koji svoje interese i ponašanje dominantno postavljaju u odnosu na interes društva ili određene socijalne grupacije.

U situaciji kada pojedinac, mimo postojećih normi, i na način koji je neprihvatljiv za zajednicu, želi realizaciju motivisanih ili nemotivisanih interesa, mora da dođe i dolazi do sukoba sa pojedincima ili društvenom zajednicom u celini, upravo dolazi do narušavanja stvorenih društvenih odnosa.²⁾

Posmatrano sa psihijatrijskog aspekta, međuljudski odnosi, kao i opštedruštveni odnosi, reperkuuju se između ostalog i na psihički život čoveka, kao člana zajednice. Prirodno je očekivati da u zajednici postoje različiti ljudi i da, prema tome postojeće odnose doživljavaju na određen ali posve različit način, sa većim ili manjim i psihičkim perturbacijama. Kao rezultat različitih doživljavanja, zauzimaju se i različiti stavovi, opredeljuje ponašanje i delovanje, koje su veoma često sa negativnim posledicama.

Svako rešenje mimo proklamovanih normi, a sa karakteristikama nasilja, definiše se kao kriminalno rešenje i neminovno dovodi do sukoba sa društvenom zajednicom ili pojedinim njenim članovima.

Kriminalna rešenja u suštini predstavljaju ljudski čin, koji se javlja, posmatrano istorijski, sa formiranjem ljudske zajednice, prati je u njenom razvoju i odvija se u uslovima različitih socijalnih struktura i međuljudskih odnosa.

Kriminalno rešenje je jedno od mnogih mogućih izražajnosti ljudskih motiva, pri čemu struktura, odnosno individualnost ličnosti iz-

¹⁾) Ovaj članak predstavlja pristupno predavanje autora, koje je održano 18. 10. 1974. na Pravnom fakultetu u Nišu.

²⁾) Krstić B.: Psihopatološke karakteristike shizofrenih ubica. Doktorska disertacija, Niš, 1973.

³⁾) Marković T. i dr.: Krivična djela lišenja života na području NR Hrvatske (1946—1955), iz Ureda za kriminološka ispitivanja DSUP-a, Zagreb, 1959.

vršioца krivičnog dela zauzima fundamentalno mesto. Da bi se izvršila kriminalna radnja, individualnost ličnosti mora biti takva, uz prisustvo drugih momenata, da u postojećoj ili stvorenoj kriminalnoj situaciji nagoni izvršioča na kriminalno ponašanje.³⁾

Poznato je da na formiranje i sazrevanje čovekove ličnosti ili individualnost utiču mnogobrojni faktori. Faktori socijalnog karaktera su od vanredno velikog značaja i oni se pojavljuju i primarno deluju kroz porodičnu, školsku, profesionalnu ili drugu sredinu. Prema tome, čovek se u velikoj meri razvija i menja zavisno od uslova i odnosa društvene zajednice. Međutim, činjenica je da formiranje jedne ličnosti nije samo određena uticajem društvenih faktora, već je u ogromnoj meri determinisano bio-psihološkim zakonitostima.

Strukturu ličnosti, kao i onu koja se kriminalno ponaša, neosporno je dokazano da sačinjavaju biološka, psihološka i socijalna komponenta.

Međusobna povezanost bioloških, psiholoških i socijalnih faktora u najvećem broju slučajeva je odgovorna za kriminalno ponašanje.⁴⁾

Postojanje situacije kao i individualnost ličnosti koja se u njoj kriminogeno ponaša, nameće pitanje da li postoje u ličnosti izvršioča krivičnog dela određene karakteristike koje ga prisiljavaju na kriminalno ponašanje. Shvatanja su različita.

Goddard — iznosi mišljenje da uzrok kriminalitetu treba u velikom procentu tražiti u intelektualnim sposobnostima kriminalaca.

N. Kanfor je mišljenja da duševno zdrava ličnost ne može da izvrši krivično delo i pri tome dodaje »...Kao što visina temperature pokazuje da je organizam bolestan, tako isto i kriminalno delo govori o nenormalnom stanju ličnosti...«.

Krasnuškin zastupa gledište da u osnovi kriminalne grupe ljudi postoji psihopatološko jezgro.

M. Schalp i L. Berman — kriminalno ponašanje ličnosti vide i dovode u vezu sa smetnjama u funkcionisanju endokrinog sistema, upravo žlezda sa unutrašnjim lučenjem.

Genetska ispitivanja upućuju na alarmantnu pojavu da se kod kriminalne populacije trijas hromozoma »xxy«, dvadeset puta češće pojavljuju u odnosu na nekriminalnu populaciju.

Esquirol, Despin, Zilboorg, i drugi su protagonisti teorije o zločincu kao izrazu mentalne defektnosti. Kriminalno ponašanje je po njima proizvod patologije uma i tela itd.

U literaturi je veoma uvažavana koncepcija među psiholozima i psihijatrima, da nema ozbiljnijeg kriminaliteta bez određenog i to inverznog odnosa agresevnih i destruktivnih tendencija s jedne strane i svesti o vrednostima s druge strane. Upravo, smatra se da ukoliko je veća količina agresije prisutna u ličnosti nekog čoveka, a sa druge strane prisutan je nedostatak svesti o vrednostima, postoje veći izgledi da ova ličnost dođe u sukob sa postojećim normama.

Postoje i stavovi da svi ljudi poseduju »uspavane« destruktivne tendencije agresivnog porekla, kojima mogu da se suprotstave samo

³⁾ Marković T.: Informacije o kriminalitetu u SR Hrvatskoj, Zagreb, 1964.

one ličnosti koje poseduju zdravu svest o vrednostima. Upravo, da se suprostave gruboj, nesocijalizovanoj, agresivnoj sili nagonskog dela ličnosti⁴⁾.

Kada se govori o individualnosti, odnosno svojstvima ličnosti vezanim za kriminalno ponašanje, moraju se uzeti u obzir i ona lična svojstva, koja znače odstupanje od normalne psihe. Ova abnormalna ispoljavanja mogu u određenim uslovima da se pojave kao faktor kriminalnog ponašanja.

Prisutnost mentalno obolelih lica u vrešenju krivičnih dela je neosporna činjenica, koja je najverovatnije i indicirala podelu kriminaliteta na socijalni i patološki. Međutim, potrebno je konstatovati da između duševno normalnih i duševno bolesnih ličnosti postoji veliki broj lica koja u svom stavu i ponašanju pokazuju izvesna odstupanja od karakteristika i svojstava duševno zdravih, odnosno usklađenih ličnosti, ali koja još uvek ne poseduju ili ne pokazuju psihopatološke manifestacije, koje bi bile signifikantne za svrstavanje istih u grupu duševno obolelih. Ova grupa ljudi predstavlja posebnu kategoriju ličnosti, koja se u psihijatriji označava kao patološke ličnosti ili sociopatama.

Poštojanje kategorije patološkog kriminaliteta, pod kojim se podrazumeva kriminalitet koji čine mentalno obolela lica, nameće potrebu i zahteva odgovor jasnog definisanja pojma mentalnog zdravlja i mentalnog oobeljenja, kao i povlačenja granice između ova dva pojma.

Prisutne su različite teorije i kriterijumi u prošlosti, koji su upućivali na shvatanje da se o zdravlju u širem smislu reči može govoriti samo ako je bolest bila odsutna. Danas je sasvim sigurno utvrđena povezanost između mnogih intrapsihičkih zbivanja i manifestacija na telesnim organima, kao i uticaj jednih na druge. Ovo jedinstvo i funkcionalna povezanost psihe i tela stvorili su prema tome, nove pojmove o zdravlju čoveka.

Svetska zdravstvena organizacija prihvatile je sledeću definiciju zdravlja: »Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i oronulosti«.

Pojam psihičkog blagostanja u ovako definisanom zdravlju, predstavlja poseban problem i to u onim situacijama kada je potrebno bliže definisati kategoriju »Psihički zdrav čovek«.

U psihijatrijskoj literaturi prisutna su shvatanja, i to ne malog broja psihijatara, da svaki čovek poseduje određena svojstva koja ga karakterišu kao pozitivnu, manje pozitivnu ili abnormalnu ličnost, svojstva koja u određenim domenima, a naročito kod poslednje kategorije, pokazuju odstupanja od proseka.

Posmatrano sa teorijskog aspekta može se konstatovati, da psihički sklop pojedinaca, odnosno povezanosti i usklađenost psihičkih funkcija, ukoliko odgovara većini ljudi određene ljudske zajednice ili društva definiše se kao »prosečan« i smatra se da je to normalna ličnost.

Ukoliko se ovom problemu prilazi dijalektički, što je jedino i ispravno, pojmovi mentalnog zdravlja i mentalnog poremećaja ili o-

⁴⁾ Abrahamsen D.: The Psychology of crime. Columbia Univ. Press, 1960.

boljenja, mogu se jasno definisati i razdvojiti, i to samo posmatrajući čoveka u kretanju, u akciji, u odnosima. Čovek se prepozna u svojoj usklađenosti kao mentalno zdrava ličnost, a u svojoj neusklađenosti ka omentalno poremećena ličnost.⁵⁾

Mentalno zdrava ličnost, a po mnogim psihijatrima zrela ličnost pokazuje po Stojiljkoviću⁶⁾ određene karakteristike i svojstva, a to su:

- sposobnost prilagođavanja sredini i uspostavljanja harmoničnih odnosa, saradnje i međusobnog razumevanja sa drugim osobama,
- sposobnost usklađivanja svojih želja, stremljenja i postupanja po stavovima i tendencijama sredine u kojoj ličnost živi,
- sposobnost konstruktivne saradnje sa ljudima iz svoje okoline,
- sposobnost postizanja uravnoteženih nagonskih stremljenja i kočenja izvesnih prohteva koji se kose sa društvenim normama,
- sposobnost kontrolisanja svojih emocionalnih zbivanja,
- postojanost i istrajnost u radu i ulaganje maksimuma svojih sposobnosti u rad koji se vrši,
- spremnost da se kroz život bori sa svim životnim teškoćama sve dok se ne postignu određeni ciljevi,
- istrajnost u postizanju cilja i savlađivanju teškoća koje stoje na putu, a koje se objektivno, sa većim zalaganjem mogu prebroditi,
- spremnost da se izdrže neugodnosti najrazličitije vrste i da se podnesu neuspesi bez obeshrabrvanja,
- sposobnost samostalnog donošenja odluke korisnih ne samo za određenu ličnost već i za širu zajednicu,
- postojanje subjektivnog osećanja individualne nezavisnosti uz postojanje sposobnosti za saradnju sa drugim osobama u najrazličitijim oblicima ljudske delatnosti.
- tolerantnost, strpljivost, kritičnost i poštovanje mišljenja drugih i podržavanje korisnih predloga drugih kada su oni od opštег interesa,
- poštovanje etičkih, moralnih i opštih principa i normi koje društvena zajednica donosi u interesu podizanja njenog blagostanja,
- sposobnost pravilnog i uspešnog odgajanja dece i njihovo pripremanje za korisne članove društva,
- emocionalna uravnoteženost, usklađenost nagonskih želja i sposobnost njihovog kontrolisanja u svakom momentu,
- sposobnost uživanja u lepim ljudskim dostignućima, kao i sposobnost kritičkog procenjivanja negativnih pojava i spremnosti za učestvovanje u njihovom otklanjanju.

Po S. Freud-u zrela ličnost je ona koja je sposobna da voli i radi.

Richard Cabot je mišljenja da zrela ličnost, a to je duševno zdrava ličnost, mora da poseduje sposobnosti za rad, ljubav, igru i obožavanje.

⁵⁾ Popović B.: O nekim psihološkim tumačenjima ličnosti prestupnika. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo — br. 4, Beograd, 1965.

⁶⁾ Klajn V.: Socijalno-patološki aspekti mentalnih poremećaja. Vrnjačka Banja, 1969.

Po Erikson-u zrela ličnost je ona koja uspeva aktivno da ovlađava svojom sredinom i da pokazuje sposobnosti da svet i sebe pravilno opaža, itd.

Ličnost, odnosno čovek je prema tome u centru pažnje svih istraživanja i teorijskih razmatranja, pri čemu se on posmatra i vrednuje kako u miru, tako i u akciji, po njegovim sklonostima i htenjima, kao i posledicama njegovog ponašanja. Upravo, posmatrajući ličnost u različitim dimenzijama, dolazimo u situaciju da postavimo pitanje: šta je to ustvari ličnost, ta visokoizdiferencirana živa materija, koja ima poseban status u materijalnom svetu? O tome šta je ličnost, koje su to snage koje pokreću čoveka na aktivnost, kao i to kako se formira ta ličnost, postoji veliki broj različitih shvatanja, iz čega proizilazi i prisustvo različitih definicija ličnosti.

Američki psiholog G. Olport (G. Allport) prikupio je oko 50 različitih definicija ličnosti, ali sa napomenom da je ličnost posmatrana sa pravnog, filozofskog, teološkog, psihološkog i drugih aspekata.

Psihologija je u početku proučavala samo one procese koji su slični kod svih ljudi: vid, sluh i dr. pri čemu su se proučavali sami procesi, ali ne i individualne razlike. Kada su poremećaji ponašanja postali predmet proučavanja psihologa, pojavio se je i interes za individualizaciju razlika, pri čemu se ulazilo u lične probleme pojedinaca i tako došlo do pojma ličnost koji obuhvata ne samo pishološke procese već i karakteristične obrasce koji ovi procesi stvaraju kod određenih lica.

U pokušaju definisanja pojma ličnosti najzastupljenija su u literaturi dva pravca, ali sa dijametralno suprotnim pristupima i značenjem.

Prva grupa su Maska-definicije ličnosti čiji naziv potiče od prvobitnog značenja reči presona (pozorišna maska). Pristalice ovog pravca u proučavanju ličnosti uzimale su i posmatrale spoljni izgled čoveka, stavljajući akcente na najpovršinske aspekte ponašanja. Upravo, ponašanje jedne osobe predstavlja bitne i osnovne crte ličnosti, a ličnost bi bila onakva, kako se ponaša i prezentuje u spoljnem svetu.

Po Uotson-u »ličnost je krajnji proizvod naših sistema navika.«

Drugojoj grupi pripadaju definicije koje stavljaju akcente na unutrašnju suštinu čovekove prirode. To su tzv. supstancija definicija. Ovde se naglašavaju unutrašnja psihološka stanja, procesi i strukture, kao i njihova povezanost. Ličnost je prema tome »celokupna mentalna organizacija jednog ljudskog bića u svim etapama njihovog razvoja.«

Po Prinsu ličnost je ukupan zbir svih bioloških urođenih dispozicija, impulsa, tendencija, apetita i instikata jedne osobe, kao i stečenih dispozicija i tendencija, stečenih iskustvom.

Pored poentiranih grupa definicija, postoje definicije lijerarhiskog, integrativnog, religioznog i nenaučnog karaktera kao i dr. pri čemu se ističu različite osobine i definišu kao bitne za pojам ličnosti. Međutim, sve definicije u savremenoj psihologiji ističu tri glavne osobine svake ličnosti.

1. Jedinstvo ili integritet ličnosti — označava bitne karakteristike ponašanja jedne ličnosti u celini. Upravo, kada se govori o jedinstvu ličnosti misli se na celokupnu ličnost, a ne na pojedine psihičke procese ili oblike ponašanja.

2. Osobenost ili jedinstvenost ličnosti — označava osnovna svojstva karakteristična za svaku ličnost po kojima se i razlikuje od drugih ličnosti. U vezi sa ovim Schoen kaže: »kad bi svi članovi bilo koje društvene zajednice postupali slično, mislili slično i osećali slično, ličnost nebi postojala«. Međutim, osobenost ličnosti ne znači i potpunu isključivost, obzirom da postoji i nešto zajedničko što dozvoljava upoređivanje jedne ličnosti sa drugom i upućuje na postojanje opštih zakonitosti psihologije ličnosti.

3. Specifičnost i doslednost u ponašanju je treća osobina ličnosti koja rezultira iz jedinstva i osobnosti, a sastoji se u tome da se čovek ponaša u svim sličnim situacijama na sličan način, ali sa napomenom da reagovanje, odnosno ponašanje jedne ličnosti zavisi i od konkretnе situacije, kao i ranijeg iskustva. Međutim, ova osobina predstavlja karakteristično obeležje, na osnovu koje se može prevideti ponašanje jedne osobe.

Eysenck (2) je mišljenja: »Ličnost je manje — više čvrsta i trajna organizacija karaktera, temperamenta, intelekta i fizičke konstitucije pojedinca, koja određuje njegovo specifično prilagođavanje sredini.

Bihevioristi smatraju da ličnost ne poseduje trajnu organizaciju ili strukturu.

Po Allport-u ljudi poseduju više ili manje trajne crte ličnosti na osnovu kojih se oni opisuju i razlikuju jedni od drugih. Svaki čovek posedeje trajne i osnovne karakteristike odnosno crte, koje mu omogućavaju da se, ponaša dosta postojano u različitim situacijama.

Upoređivanjem raznih crta ličnosti pojedinaca bilo je pokušaja stvaranja različitih tipova ličnosti. Ove teorije tipova ličnosti na šablonski način su klasirale ljude u određene tipove. Jasno je da ovakav pristup posedeje veliki nedostatak, budući da je svaka ličnost multidimenzionalna, sa polimorfnim crtama i osobinama koje čine njenu individualnost.

Po Rotu — nabrojane i druge teorije ličnosti razlikuju se u objašnjenjima mnogih osnovnih pitanja ličnosti iz domena strukture, dinamike i razvitka ličnosti. Međutim, obzirom na shvatanje o strukturi, dinamici i razvitku ličnosti, mogu se po Rotu razlikovati tri grupe teorija ličnosti.

Prvu grupu čine teorije koje potenciraju ulogu bioloških momenata, odnosno nasleđe, pa se shodno tome i nazivaju biologističkim ili instiktivističkim teorijama. Veoma poznata i mnogo diskutovana iz ove grupacije je i Freud-ova psihanalitička teorija ličnosti, o kojoj će biti reči nešto kasnije.

U drugoj grupi se nalaze teorije koje naglašavaju osobenost i potpunu različitost svake ličnosti od ostalih ljudi, zanemarujući pri tome ulogu i uticaj sredine. Ovo su tzv. personalističke teorije.

Teorije koje izrazito naglašavaju ulogu i značaj sredine, a posebno socijalnih faktora, čine treću grupu i to su ustvari socijalne teorije ličnosti.

Freud-ova psihoanalitička teorija ličnosti je najpoznatiji predstavnik biologističkih grupacija teorija.

Po Frojdu psihički život u mnogome liči na santu leda koja plavi morem i pri tome samo mali deo sante viri iznad površine vode, dok se znatno veći deo mase nalazi pod vodom. Upravo, samo je neznatan deo psihičkih procesa svestan, dok ogroman deo pripada oblasti nesvesnog. Iz ovoga proizilazi da Frojd poriče ulogu svesnih doživljaja u životu čoveka, a to su doživljaji o kojima ličnost zna i poznaje njihovo poreklo.

U oblasti nesvesnog nalaze se pokretačke snage svih ljudskih poступaka i aktivnosti, i upravlja čovekovim ponašanjem, kao i njegovim svesnim delom života. Prema tome, po Frojdu, sуштина čovekove prirode ne može da se sagleda analizom svesnih, već upoznavanjem nesvesnih doživljaja.

Frojdova struktura ličnosti sastoji se od tri velika sistema: Id, Ego i Super-ego-a, sa konstatacijom da svi ovi sistemi imaju svoje dinamizme, mehanizme, komponente itd., kao i to da ih je teško razdvojiti obzirom da je ponašanje ličnosti u celini produkt njihove interakcije.

Id predstavlja najstariji deo ličnosti. On je rezervoar celokupne psihičke energije, odakle i potiče snaga za sveukupnu ljudsku delatnost. Id se sastoji od instikata.

Zakon koji vlada u Id-u je princip zadovoljenja odnosno izbegavanje bola i neprijatnosti sa težnjom da se postigne zadovoljenje. Prema tome, Id ne prihvata moral niti zakone logike, a ne poseduje ni unutrašnje inhibicije. Kad se pojavi tenzija u organizmu, Id nastoji da dovede organizam u stanje ravnoteže a u cilju i po principu zadovoljenja instikata koji ga čine, i to neposredno i odmah. Dva su karakteristična procesa po Frojdu, kojima Id nastoji da postigne neposredno zadovoljenje. To su refleksi i primarni procesi. Refleksi su urođene i automatizovane reakcije na određene draži, kao što je disanje, zatvaranje očnih kapaka itd. Primarni procesi po Frojdu su zamišljanje i predstavljanje različitih objekata i situacija kojima se zadovoljavaju želje.

Drugi sistem predstavlja Ego, čija je dužnost da planira akcije kojima će se postići zadovoljenje Id-ovih prohteva, vodeći pri tome računa o realnosti situacije. Upravo, Ego je podvrgnut zapovestima Id-a, ali i zakonima realnog sveta, iz čega proizilazi da je Ego dužan da misli, planira i rešava zadatke. Prema tome, aktivnost Ego-a sastoji se u tzv. sekundarnim procesima, kao što su opažanje, mišljenje itd. na bazi kojih se i nalaze pogodni objekti i načini zadovoljenja instikata.⁷⁾

Sekundarni procesi predstavljaju psihičke funkcije koje su u skladu sa principima realnosti, što znači da Ego poštuje zakone logike i morala.

Ego ima zadatak da održava integritet ličnosti. Ukoliko Ego popusti nastaje dezintegrirana, bolesna ličnost. Da bi održao integritet

⁷⁾ Stojiljković S.: Psihijatrija sa medicinskom psihologijom, Beograd, 1972.

⁸⁾ Eysenck J.: Crime and Personality. Houghton Mifflin, 1964.

⁹⁾ Rot N.: Psihologija ličnosti, Beograd, 1963.

ličnosti Ego pristupa mehanizmima odbrane kao što su: potiskivanje, racionalizacija, sublimacija, identifikacija i dr.

Ego po Frojdu nije samostalna snaga. »On je razuman sluga jednog silovitog, nerazumnog gospodara«. Bez Id-a nema Ego-a nema funkcije Ego-a.

Treći i najjači sistem predstavlja Super-ego. Ovaj deo ličnosti sastoji se od moralno-etičkih principa, normi i propisa koje društvo nameće čoveku, a koje je ličnost usvojila. Super-ego se sastoji iz dva dela: ego ideal-a, i to je uzor koji ličnost podržava i savesti, koja ocenjuje u prvom redu postupke da li su u skladu ili nisu sa moralnim principima.

Najvažnija funkcija Super-ega su:

1. Da sprečava ili zadržava zadovoljenje koje postavlja Id, a u prvom redu seksualnih i agresivnih želja, ukoliko nisu u skladu sa društvenim moralom.

2. Da stalno utiče i vrši pritisak na Ego, da u realizaciji svojih obaveza poštuje moralno-etičke principe.

3. Da se bori za savršeno funkcionisanje na relaciji ličnost — socijalna sredina, zbog čega se i može Super-ego shvatiti kao savest.

Frojd naglašava da ovi sistemi ne predstavljaju samostalne delove ličnosti, već tri aspekta ličnosti, pri čemu Id označava biološku, Ego psihološku, a Super-ego socijalnu komponentu ličnosti.

Između Id-a, Ego-a i Super-ego-a vrlo često dolazi do sukoba i tada ličnost postaje nesigurna i anksiozna. Blaži konflikti dovode do neurotičnih ispoljavanja, dok teži do psihotičnih manifestacija.

Pod dinamikom se podrazumeva put i način distribuiranja psihičke energije i njenog korišćenja od strane pojedinih instanci čovekove ličnosti. Po Frojdu, pokretačke snage ljudskih aktivnosti predstavljaju urođeni instikt. Instiki poseduju izvor, cilj, predmet i impuls. Izvor je telesna potreba. Predmeti na koje su upravljeni instiki predstavljaju ciljeve ljudske delatnosti. Impulsi su stvorena tensija i predstavljaju jačinu i snagu zahteva da se zadovolji potreba.

Frojd razlikuje instikte života i instikte smrti. Instikti života služe održavaju jedinke i vrste. Ovde spadaju glad, žed i seksualni instikt. Energija koja goni na zadovoljenje ovih instikata naziva se libido. U instiktima smrti li destruktivnim (razaračkim) instiktima nalazi se sklonost ljudi ka agresiji, razaranju, ratovanju, proganjanju i zlostavljanju.

Za formiranje ličnosti odlučujući je period života do pete godine starosti, iz čega i proizilazi konstatacija, po Frojdu, »dete je otac čoveku«. U svom razvitku dete prolazi kroz određene stadijume, koji su biološki determinisani i nužni.

Postoje četiri izvora energije koji utiču na razvoj ličnosti, a to su: fiziološki procesi rašćenja, frustracije, konflikti i pretnje a u smislu angažovanja.

Činjenica je da Frojdova teorija ličnosti poseduje elemente koji dozvoljavaju kritičko ponašanje i neprihvatanje. Po navodima Rota. Frojdu se zamera preterano i neopravданo isticanje uloge seksualnog motiva. »Neopravданo je takođe svoditi uzroke ponašnja odraslog čoveka prvenstveno na seksualni instikt, jer kod odrasla čoveka pored

različitih fizioloških potreba, postoji i veoma veliki broj različitih socijalnih i stečenih potreba». Prisutno je takođe izuzetno naglašavanje uloge nasleđa, a zanemarivanje vrednosti i značaja sredine i uloge socijalnih faktora u razvitku i formiranju ličnosti, itd.

Oltropova teorija ličnosti pripada personalističkoj grupaciji teorija. U definisanju pojma ličnosti Olport naglašava sledeće karakteristike:

1. Postojanje većeg broja motiva.
2. Uloga svesnih momenata u ponašanju čoveka.
3. Osobenost svakog pojednica u ponašnju.
4. Zapostavljanje vrednosti i značaja prošlosti. Upravo, nije važna prošlost individue, već njena namera za budućnost, koja obuhvata nade, želje, ambicije, aspiracije i planove. Ono što osoba želi da učini je veoma važno za razumevanje same ličnosti, od onoga kako se ona sada ponaša.

Struktura ličnosti po Olportu je organizacija osobina (svojstva, crta), koje se ogledaju u tome što pojedinac u sličnim situacijama reaguje na sličan način. Obzirom da su reakcije podjenake u sličnim situacijama, to je i ponašanje svake ličnosti relativno dosledno iz čega proizlazi jednostavnost pri upoznavanju karakteristika ličnosti.

Po Olportu postoje individualne i opšte osobine i imaju motivacioni karakter. One ne pokazuju samo način ponašanja, relativnu doslednost u ponašanju, već i podstiču ličnost na određene aktivnosti.

Postoje samo svesni motivi po Olportu. »Čovek po pravilu zna šta radi i zašto radi«. Međutim, on dopušta mogućnost postojanja nesvesnih motivacija kod ličnosti koje pokazuju neurotične i psihotične poremećaje, i samo u takvim slučajevima može se govoriti o nepoznavanju razloga za učinjene postupke.

Savremeni teoretičari uz puno uvažavanje Olportove teorije ličnosti, zameraju mu i pripisuju kao nedostatak neprihvatanje ili nedovoljno pridavanja značaja uloge sredine i socijalnih faktora u formiranju ličnosti. Međutim, sociološka istraživanja pokazuju da je čovek u velikoj meri proizvod socijalnih odnosa i institucija u kojima živi, što upućuje na konstataciju mesta, uloge i značaja socijalnih faktora u razvoju i formiranju ličnosti.

U grupi socijalnih teorija, veoma je poznata Adler-ova teorija ličnosti. Čovek je po Adleru socijalno biće sa izraženim socijalnim interesima koji su urođeni iz čega proizilazi da se čovek ne socijализuje zato što je izložen socijalnim procesima. Socijalni interesi predstavljaju glavnu pokretačku snagu svih ljudskih aktivnosti i manifestuju se u mnogobrojnim međuljudskim odnosima u kojima se stalno i svakodnevno čovek nalazi.

Socijalni interes podrazumeva saradnju interpersonalne i socijalne odnose i identifikaciju sa grupom. On predstavlja kompenzaciju za sve prirodne slabosti ljudskih bića. Socijalni interes je urođen, ali se ne javlja spontano, već se izaziva vaspitanjem.

Svaka ličnost je jedinstvena konfiguracija motiva, osobina, interesa i vrednosti, i svaka aktivnost individue je odraz sopstvenog ili posebnog stila života.

Čovek je svesno biće, po Adleru, svestan razloga svog ponašanja i ciljeva kojima teži. On je sposoban da planira i rukovodi svojim akcijama i da ih realizuje sa potpunom svešću, kao i saznanjem o tome šta one znače.

Suština Adlerove teorije se najbolje sagledava kroz osnovne pojmove: fiktivni finalizam, težnja za superiornošću, osećanje inferiornosti i kompenzacija, socijalni interes, stil života i kreativno »JA« (Self) itd.

Po Fromm-u, suštinu čovekove ličnosti čini karakter. Karakter je određen fizičkom konstitucijom i temperamentom, kao uticajem socijalnih i kulturnih faktora. Karakter se formira putem prilagođavanja uslovima života u određenom društvu.

Po Fromm-u postoji individualni karakter, koji se sastoji od osobina po kojima se ljudi razlikuju i socijalni karakter koji se sastoji takođe od osobina ali zajedničkih većini ljudi određenog društva itd.

Prikazujući samo deo teoretskih razmatranja i pravaca, u definisanju pojma ličnosti, kao i one koja se delikventno ponaša, jasno proizlazi sva složenost i komplikovanost problema pri razmatranju ovoga pitanja. Možda Marksovi stavovi o ovom problemu najizrazitije govore: »Ljudska suština nije neki apstraktum koji je svojstven pojedinačnom individumu. U svojoj stvarnosti on je sveukupnost društvenih odnosa. Ljudska suština rezultira iz društvenih odnosa, iz svih onih snaga i odnosa, ekonomskih, društveno-političkih i drugih, koji deluju i na koje deluju ljudi kao živa društvena bića.¹⁰⁾

Upravo, po Marksu, društveni odnos je socijalna i političko-ekonomska kategorija, u kojoj deluju različite snage stihije, a u sredini tog delovanja je čovek, odnosno ličnost.

U domenu kriminalnog ponašanja ličnosti, kao i postojanja faktora koji uslovjavaju ili potpomažu ovakvo ponašanje, kako u opštoj populaciji, tako i kod mentalno obolelih lica, postoji širok spektar mišljenja i stavova. Međutim, činjenica je da se kriminalno ponašanje mora shvatiti kao društvena pojava u kojoj se isprepliću faktori socijalne sredine i uslova, kao i individualnost ličnosti sa svojom bio-psihološkom strukturom. Čovek kao ličnost je društveno biće, što se odnosi i na mentalno obolela lica, i svaki pokušaj izolovanog posmatranja, mimo socijalnih odnosa i tokova neminovno dovodi do pogrešnih zaključaka.

Polazeći od izrečenih konstatacija, posmatrano sa pravno-psihijatrijskog aspekta proizlazi i cilj savremenog društva, a u smislu formiranja takve ličnosti koja će biti: socijalno adaptabilna, emocionalno stabilna, odmerena, uravnotežena, tolerantna i kritična. Za realizaciju ovoga cilja potrebno je angažovanje šire društvene zajednice, kao veoma značajnog faktora u formiranju mentalno zdrave ličnosti i stvaranja dobrih odnosa i relacija. Uspeh na ovom planu sadrži u sebi primarno preventivnu suštinu, koja se prezentuje ne samo u stvaranju i formiranju mentalno zdrave i adaptibilne ličnosti, već i u smanjenju devijantno-kriminalnog ponašanja ličnosti.

¹⁰⁾ Krstić B.: Homicidni delikti mentalno obolelih lica. Habilitacioni rad, Niš, 1970.

L'ASPECT JURIDICO-PSYCHIATRIQUE DE LA PERSONNE

R é s u m é

L'homme est un être social et comme tel il est prédestiné de vivre dans la communauté humaine et que son contenu social provienne des légalités de la communauté sociale. Justement, l'homme est obligé d'observer les normes et les règles du comportement social et de subordonner ses intérêts aux intérêts de la communauté.

Le fait est que dans la société il y a des déviations et dans la situation des tentatives de la réalisation des intérêts personnels d'une manière inacceptable pour la communauté résulte la destruction des rapports.

Toute solution avec les caractéristiques de violence est définie comme solution criminelle et elle représente une des nombreuses expressions possibles des motifs humains.

Sur la formation de l'individualité de l'homme influent de nombreux facteurs de caractère social, ainsi que les facteurs du domaine des légalités bio-psychologiques. Précisément, la structure de la personne, de même que celle qui se comporte de façon criminelle constituent les composants biologique, psychologique et social.

Dans la définition plus précise de la notion de la personne sont présentent les observations théoriques différentes, auquel cas la personne est considérée et valorisée sous différents aspects, dont se distinguent en particulier la formation, la structure et le développement de la personne.

Considéré sous l'aspect juridico-psychiatrique le comportement criminel de la personne doit être compris comme un phénomène social, dans lequel s'entrelacent les facteurs du milieu social et l'individualité de la personne avec sa structure bio-psychologique.

